

Herbert Marcuse: prepiska s Heideggerom¹

S NJEMAČKOG PREVEO – Alen Sućeska

28. kolovoz 1947.
Washington, D.C.

Dragi g. Heidegger,

Naširoko sam razmišljao o tomu što ste mi rekli prilikom mojeg posjeta Todt-
naubergu i želim Vam s tim u vezi otvoreno pisati.

Rekli ste mi da ste se od 1934. od nacističkog režima u potpunosti
distancirali, da ste u svojim predavanjima dali iznimno kritične opaske te da
Vas je nadzirao Gestapo. Vjerovat ću Vašim riječima. Ali ostaje činjenica da
ste se 1933. i 1934. tako snažno identificirali s režimom da ste danas još uvi-
jek u očima mnogih jedan od njegovih najvećih duhovnih podupiratelja. Vaši
vlastiti govori, spisi i djela iz ovoga perioda tomu su dokaz. Vi ih se nikada
niste javno odrekli – niti nakon 1945. Nikada niste javno objasnili kako ste
došli do drugačijih spoznaja od onih koje ste 1933. i 1934. izrazili te sprove-
li u svojim djelima. Nakon 1934. ostali ste u Njemačkoj unatoč tomu što ste
diljem inozemstva mogli naći radno mjesto. Niti jedan od čina ili ideologe-
ma režima niste javno denuncirali. Zbog ovih Vas se okolnosti još i danas
poistovjećuje s nacističkim režimom. Mnogi su među nama od Vas dugo
iščekivali kakvu riječ, riječ kojom bi Vas se jasno i konačno oslobodilo ovih
identifikacija, riječ koja izražava Vaš stvarni, današnji stav o tomu što se do-
godilo. Tako nešto nikada niste rekli – makar ne izvan privatne sfere. Ja sam
Vas zajedno s mnogim drugima kao filozofa cijenio te sam od Vas beskrajno
mnogo naučio. Ali mi ne uspijevamo razdvojiti Heideggera-filozofa i Heideg-
gera-čovjeka – to bi proturječilo Vašoj vlastitoj filozofiji. Filozof se u politič-
kome može zavaravati – tad će svoju zabludu otvoreno razložiti. Ali on se ne
može zavaravati oko režima koji je ubio milijune Židova – samo jer su bili
Židovi, koji je teror učinio normalnim stanjem, koji je sve što je uistinu bilo
povezano s pojmovima duha, slobode i istine obrnuo u svoju krvavu suprot-
nost. Režim koji je po svemu bio smrtna karikatura svake zapadne tradici-
je, koju ste Vi sami tako uvjerljivo razložili i branili. A ukoliko režim nije bio
karikatura, nego zbiljsko ispunjenje ove tradicije – ni tada nije bilo zablude,
tada ste morali optužiti čitavu ovu tradiciju i odreći je se. (...)

¹ – Ova je prepiska pronađena u Marcuse-ar-
hivu u Frankfurtu i objavljena u frankfurtskom
časopisu *Pflasterstrand* sredinom 1980-ih. Mi
je preuzimamo sa internet stranice posvećene

Marcuseu: [http://www.marcuse.org/herbert/
pubs/40spubs/47MarcuseHeidegger.htm](http://www.marcuse.org/herbert/pubs/40spubs/47MarcuseHeidegger.htm)
Sama prepiska odvila se neposredno nakon Mar-
cuseova posjeta Heideggeru u Todt-
naubergu.

Trebate li stvarno tako ući u povijesti? Svaki pokušaj borbe protiv ovog kozmičkog nesporazuma nailazi na opći otpor spram ozbiljnog bavljenja jednim nacističkim ideologom. Zdrav razum ljudi (kao i njihov duh) koji potvrđuje ovaj otpor, usteže se od toga da u Vama vidi filozofa jer filozofiju i nacizam drži nespojivima. Pri tom je uvjerenju on u pravu. Još jednom: s poistovjećivanjem Vaše osobe i Vašeg djela s nacizmom (time i s gašenjem Vaše filozofije) možete se jedino tada boriti (i mi se možemo jedino tada boriti), kada date javno priznanje svoje promjene i konačne preobrazbe.

Ovog ću Vam tjedna poslati jedan paket. Moji su me prijatelji ustrajno odvrćali od toga da pomažem čovjeku koji se identificirao s režimom koji je milijune mojih istovjernika poslao u plinske komore (da se izbjegnemo nesporazumi, želim primijetiti da ja od početka rata nisam bio antinacist samo kao Židov, već i zbog političkih, društvenih i intelektualnih razloga; to bih bio čak i da sam bio 'čisti arijevac'). Protiv tog argumenta se ništa ne može reći. Svojoj sam se vlastitoj savjesti ispričavao time što šaljem paket čovjeku kod kojeg sam od 1928. do 1932. učio filozofiju. Svjestan sam da je to loš izgovor. Filozof 1933. i 1934. ne može biti puno drukčiji od onog prije 1933., utoliko manje ukoliko se uzme u obzir da ste Vi filozofski utemeljili i izrazili svoju obranu nacističke države i Führera.

• • •

20. siječanj 1948.
Freiburg

Dobio sam paket koji ste navijestili u Vašem pismu od 28. kolovoza. Zahvaljujem Vam na njemu! Vjerujem da je u skladu s Vašom voljom i umirujuće za Vaše prijatelje što sam čitav sadržaj paketa raspodijelio bivšim učenicima koji nisu bili članovi stranke (NSDAP-a – op. prev.) niti su imali ikakve veze s nacionalsocijalizmom. U njihovo Vam ime također zahvaljujem na pomoći!

Ako iz Vašeg pisma dobro razabirem da Vam je ozbiljno stalo do toga da donesete ispravan sud o mome djelu i mojoj osobi, tada mi upravo Vaše pismo pokazuje koliko je težak razgovor s ljudima koji od 1933. više nisu bili u Njemačkoj i koji početak nacionalsocijalističkog pokreta prosuđuju s njegovog kraja. U vezi glavnih točaka Vašeg pisma želim reći sljedeće:

1. O 1933.: od nacionalsocijalizma sam očekivao duhovnu obnovu čitavog života, izmirenje društvenih suprotnosti i spas zapadnog tubitka od opasnosti komunizma. Te su misli izrečene u mom *Rektorskom govoru* (jeste li ga u cijelosti pročitali?), u predavanju *O biti znanosti* i u dva govora docentima i studentima ovdašnjeg sveučilišta. Tomu treba dodati još jedan poziv na izbore od otprilike 25 do 30 redaka, objavljen u ovdašnjem studentskom časopisu. Pojedine rečenice u njima danas smatram zastranjenjem. To je sve.

2. 1934. sam uvidio svoju zabludu te se iz protesta protiv države i partije odrekao svojeg rektorstva. Da se prvo (Heideggerova aktivnost u partiji – op. prev.) koristilo u propagandne svrhe, kako u tuzemstvu, tako i u

inozemstvu, te da se ovo drugo (ostavka – op. prev.) iz jednako propagandnih razloga prešućivalo, nije mi bilo poznato i ne može me se zbog toga kriviti.

3. U potpunosti ste u pravu da s moje strane nedostaje javno, svima razumljivo protupriznanje; to bi bila propast za mene i moju obitelj. O tomu je Jaspers rekao: to što smo živi, naša je krivica.

4. U svojim sam predavanjima i vježbama od 1933. do 1944. zauzeo toliko jednoznačno stajalište da nijedan od mojih učenika nije potpao pod nacističku ideologiju. Moji će radovi iz ovoga perioda, ako se jednom pojave, tomu posvjedočiti.

5. Priznanje nakon 1945. meni se činilo nemoguće jer su nacistički pristaše svoju promjenu uvjerenja izjavili na najodvratniji način; ja s njima, međutim, nemam ništa zajedničko.

6. Teškim, ali opravdanim prigovorima koje iznosite o “režimu koji je ubio milijune Židova, koji je teror učinio normalnim stanjem, koji je sve što je uistinu bilo povezano s pojmovima duha, slobode i istine obrnuo u svoju suprotnost” mogu samo dodati, da kad bi umjesto “Židova” stajalo “istočni Nijemci”, tada bi isto vrijedilo za jedne od saveznika, s tom razlikom da je sve što se dogodilo nakon 1945. poznato svjetskoj javnosti, dok je krvavi teror nacista pred njemačkim narodom uistinu bio držan u tajnosti.

Za kraj Vas molim da razmislite o tome da i danas postoji jedna lažna propaganda, npr. raznose se glasine koje proturječe istini. Upravo sam saznao za besmislene klevete o meni i mom radu.

Srdačan pozdrav,

M. Heidegger

• • •

13. svibanj 1948.
Washington, D.C.

Dragi g. Heidegger,

dugo nisam bio siguran bih li Vam trebao odgovoriti. Imate pravo: razgovor s ljudima koji od 1933. nisu bili u Njemačkoj očito je vrlo težak. Samo, čini mi se da razlog tomu ne treba tražiti u našem nepoznavanju njemačkih okolnosti pod nacizmom. Mi smo te okolnosti vrlo dobro upoznali – možda čak i bolje nego ljudi u Njemačkoj. Neposredan kontakt koji sam 1947. imao s mnogim ovakvim ljudima ponovno me o tome iznenadio. Također se ne radi o tome da mi “početak nacionalsocijalističkog pokreta prosuđujemo s njegovog kraja”. Mi smo znali, a sâm sam to i vidio, da početak već sadrži kraj, da već jest kraj. Čini mi se da težina razgovora leži u tome da su ljudi u Njemačkoj bili izloženi jednoj totalnoj perverziji svih pojmova i osjećaja koju su mnogi odveć spremno primili. Drugačije se ne može objasniti da ste Vi, koji ste više od bilo koga drugoga htjeli razumjeti zapadnu filozofiju, u nacizmu vidjeli “duhovnu obnovu

čitavog života”, “spas zapadnog tubitka od opasnosti komunizma” (koji je ipak bitan sastavni dio tog tubitka!). To nije politički, već intelektualni problem – skoro bih rekao: problem spoznaje, istine. Vi, filozof, zamijenili ste likvidaciju zapadnog tubitka s njegovom obnovom? Nije li ova likvidacija bila očita već u svakoj riječi ‘Führera’, u svakoj gesti i djelu SA-a² puno prije 1933.? Ali želim ući samo u jedan paragraf Vašega pisma jer bi moja šutnja možda mogla biti protumačena kao priznanje:

Vi pišete da se sve što sam rekao o istrebljenju Židova jednako tako tiče i saveznika ako umjesto “Židovi” stoji “istočni Nijemci”. Ne stojte li s ovom rečenicom izvan dimenzije u kojoj je još uopće moguć razgovor među ljudima – izvan logosa? Jedan je zločin moguće objasniti, izjednačiti, ‘shvatiti’ tek u potpunosti izvan ove ‘logičke’ dimenzije, tvrdeći da su i drugi također tako nešto učinili.

Nadalje, kako je moguće mučenje, sakaćenje i uništavanje milijuna ljudi postaviti na isti stupanj kao i prisilno preseljavanje skupina stanovnika koji ovakva nedjela nisu pretrpjeli (izuzev možda nekoliko iznimnih slučajeva)? Stvari danas stoje tako da u razlici između nacističkih koncentracijskih logora te deportacija i zatočeničkih logora poslijeratnog vremena leži već čitava razlika između neljudskosti i ljudskosti. Temeljem Vašeg argumenta, da su saveznici zadržali Auschwitz i Buchenwald sa svime što se u njima nalazilo za “istočne Nijemce” i naciste – tada bi računica bila u redu! No, ako je razlika između neljudskosti i ljudskosti reducirana na taj propust, tada je to svjetskopovijesna krivnja nacističkog sustava koji je svijetu demonstrirao što se nakon dvije tisuće godina zapadnog tubitka može s čovjekom činiti. Izgleda kao da je sjeme palo na plodno tlo: možda još doživimo dovršenje toga što je 1933. započeto. Hoćete li Vi to ponovno smatrati “obnovom”, ne znam.

Srdačan pozdrav,

H. Marcuse

² – Tzv. Sturmabteilung (njem. Jurišni odred) bila je paravojna organizacija NSDAP-a tijekom Weimarske Republike koja je odigrala ključnu ulogu u usponu nacizma i dolaska Hitlera na

vlast. Snažnim pritiskom na druge političke stranke i udruge, ponekad i upotrebom nasilja, eliminirali su političke protivnike. – op. prev.